

Pravno uređenje pozitivne diskriminacije u Republici Hrvatskoj

Marković, Lucija

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:676742>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-30**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

PRAVNI FAKULTET

Studijski centar za javnu upravu i javne financije

Katedra za ustavno pravo

Lucija Marković

**PRAVNO UREĐENJE POZITIVNE DISKRIMINACIJE U REPUBLICI
HRVATSKOJ**

Završni rad

mentorica: izv. prof. dr. sc. Ana Horvat Vuković

Zagreb, 2024.

Izjava o izvornosti

Ja, Lucija Marković pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica završnog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Lucija Marković, v.r.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	4
2. O pojmu jednakosti.....	5
2.1. Formalni pojam jednakosti.....	5
2.2. Materijalna (supstancijalna) jednakost.....	6
2.2.1. Jednakost prilika i jednakost rezultata – tzv. „pozitivna diskriminacija“.....	8
3. Pozitivna diskriminacija u Republici Hrvatskoj.....	9
3.1. Nacionalne manjine.....	10
3.1.1. Zastupljenost nacionalnih manjina u Hrvatskom saboru.....	11
3.1.1.1. Pitanje dvostrukog prava glasa srpske nacionalne manjine.....	12
3.1.1.2. Status Srpskog narodnog vijeća.....	13
3.1.2. Zapošljavanje nacionalnih manjina u hrvatskoj javnoj upravi.....	18
3.2. „Rodne kvote“ za podzastupljeni spol.....	22
3.2.1. Brojčana analiza zastupljenosti žena na parlamentarnim izborima.....	24
3.2.2. Sudjelovanje žena u politici.....	26
4. ZAKLJUČAK.....	32
5. LITERATURA.....	32

1. UVOD

Na spomen pojma „pozitivna diskriminacija“ prirodno se javlja određena konfuzija i s pravom se možemo zapitati kako diskriminacija, obzirom na svoje pojmovno određenje, može imati pozitivnu konotaciju. Odgovor leži u „razlikovanju“ kojim se pogoduje (a ne šteti) pojedincima s određenim obilježjima koja mogu biti osnova za diskriminaciju¹, odnosno u „mjerama ostvarenja supstancijalne jednakosti“², što se očituje kao „pozitivna diskriminacija“. Dakle, radi se o svojevrsnom dopuštenom odstupanju od načela zabrane diskriminacije. Međutim, za analizu pravnog uređenja pozitivne diskriminacije u ustavnopravnom poretku Republike Hrvatske, čime će se ovaj rad baviti, potrebno je najprije dati određenu teorijsku podlogu, stoga ću kao polazišnu točku izložiti pojam jednakosti, jednu od najviših vrednota ustavnog poretka i temeljno ljudsko pravo te ću s tim u vezi objasniti formalnu i supstancijalnu (materijalnu) jednakost, kao i pojavne oblike supstancijalne jednakosti - jednakost prilika te jednakost rezultata, što je tzv. „pozitivna diskriminacija“. Osim toga, važno je proučiti primjenu pozitivne diskriminacije u praksi, konkretno, njezin utjecaj u području prava nacionalnih manjina, i na njihovo zapošljavanje u javnoj upravi. Također, tu treba uvrstiti i primjere u kojima do izražaja dolazi pozitivna diskriminacija osoba s invaliditetom te one primjere gdje se pozitivna diskriminacija očituje kroz tzv. „rodne kvote“ za podzastupljeni spol. Nastavno na navedeno iznijet ću dvije odluke Ustavnog suda, jednu koja je relevantna kada govorimo o „rodnim kvotama“, a druga se pak veže za pozitivnu diskriminaciju nacionalnih manjina. Naposljetku,

¹ Agencija Europske unije za temeljna prava, Priručnik o europskom antidiskriminacijskom pravu, 2018. godine, str. 36.

² Horvat Vuković, A., Pravno uređenje pozitivne diskriminacije kroz poseban osvrt na primjer Indije, Hrvatska udruga za ustavno pravo, Zagreb 2015., str. 4.

kao rezime ovog rada dat ću svoje mišljenje o adekvatnosti mjera pozitivne diskriminacije, odnosno o njihovoj opravdanosti u pravnom poretku Republike Hrvatske.

2. O pojmu jednakosti

Kao što je uvodno spomenuto, jednakost je jedna od najviših vrednota ustavnog poretka, o čemu govori hrvatski Ustav u svom 3. članku, a zajamčena je člankom 14. Ustava. Možemo reći da jednakost služi kao „pravilo u korijenu stvaranja drugih pravila“³, što govori o tome da je ona istodobno i etička i pravna kategorija.⁴ S druge strane, obzirom na činjenicu da se svi ljudi rađaju jednaki, slobodni i s jednakim dostojanstvom⁵, zaslužuju biti jednako tretirani u svojim pravima i obvezama, tj. pred zakonom, međutim svjedoci smo da tome nije uvijek tako, osobito kada je riječ o različitoj učinkovitosti propisa⁶ s obzirom na „različite društvene skupine“⁷. U prilog tome ističu se i razgraničuju dva koncepta jednakosti, formalna i supstancijalna jednakost, ali o njima detaljnije u narednom poglavlju. Kada govorimo o jednakosti, ono što je važno za spomenuti jesu modeli prava jednakosti i to dva ekstrema koji služe kao ideal-tipovi⁸, od kojih je jedan liberalni „indijski“ režim, a drugi onaj gdje se pozitivna diskriminacija uopće ne dopušta - Sjedinjene Američke Države. Na toj osi, hrvatski model prava jednakosti, kao dio prava jednakosti EU uključuje tzv. „pozitivnu akciju“ te se kao takav razlikuje od američkog režima ali i od liberalne „indijske prakse“⁹, no tu staje daljnji govor o modelima prava jednakosti.

2.1. Formalni pojam jednakosti

³ Horvat Vuković, A., loc.cit., str. 19.

⁴ Ibid.

⁵ Opća deklaracija o pravima čovjeka, Opća skupština UN-a, Rezolucija 217 A (III), 10.prosinca 1948., čl. 1.

⁶ Horvat Vuković, A., op.cit., str. 24.

⁷ Ibid.

⁸ Horvat Vuković, A., op.cit. str. 77.

⁹ Horvat Vuković, A., op.cit. str. 84.

Formalna jednakost jest koncept jednakosti koji u sebi podrazumijeva sintagme „jednakost pred zakonom“ i „jednaku zaštitu zakona“ kao svoja dva lica¹⁰, te se u odnosu na supstancijalnu jednakost razlikuje po tome u kojoj je mjeri voljna uči¹¹ „u međusobne različitosti pojedinaca“¹² odnosno po tome do koje je granice voljna „proširiti raspon obilježja koja se smatraju relevantnima za formuliranje preskripcija“¹³, tj. propisa. U tom je pogledu pojam formalne jednakosti ograničen na objektivne i lako utvrdive razlike¹⁴ i ne traži „daljnju provjeru eventualne diferencijalne učinkovitosti preskripcija u odnosu na različite društvene skupine“¹⁵. Ako se osvrnemo na prethodno spomenute „jednakost pred zakonom“ te „jednaku zaštitu zakona“, možemo reći da niti jedno niti drugo lice formalne jednakosti ne određuju specifično „raspon prava i obaveza koje jamče“¹⁶. „Jednakost pred zakonom“ označava pravilo koje je elementarno u vladavini prava, a koje kaže „da niti jedan čovjek nije iznad zakona“¹⁷, što će reći da se eliminiraju privilegije pojedinih skupina među građanima i uspostavlja se univerzalna primjena pravnih pravila, dakle građane se beziznimno podvodi pod pravo¹⁸. Drugi vid formalne jednakosti, „jednaka zaštita zakona“, dinamičnog je značenja¹⁹, a uključuje pitanje „i sadržaja i primjene prava“²⁰ te se može izraziti pravilom grčkog filozofa Aristotela da je „pravda jednakost među jednakima, tj. nejednakost među nejednakima.“²¹

2.2. Materijalna (supstancijalna) jednakost

¹⁰ Horvat Vuković, A., loc.cit. str. 24.

¹¹ Ibid.

¹² Ibid.

¹³ Ibid.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Ibid., str. 25.

¹⁸ Ibid., str. 26.

¹⁹ Ibid.

²⁰ Ibid.

²¹ Ibid.

Budući da je formalna jednakost povijesno stariji, ali i krutiji koncept jednakosti²², supstancijalna jednakost se smatra njezinom „nužnom nadogradnjom“²³, točnije mjere supstancijalne jednakosti, te u skladu s tim, pozitivnom diskriminacijom nazivamo upravo mjere ostvarenja supstancijalne jednakosti. Jedan od glavnih razloga spomenute nadogradnje je taj što, budući da socijalna država kao takva ima u fokusu „promicanje dobrobiti građana“²⁴, koncept formalne jednakosti je nedostatan za potpuno ostvarenje te dobrobiti²⁵. Jednostavno rečeno, sustav supstancijalne jednakosti je „pogodniji za zaštitu dostojanstva i različitosti“²⁶ upravo zbog toga što je fleksibilan u situaciji kada se odvajaju sukobljeni interesi²⁷. Govoreći o idealu supstancijalne jednakosti, sa sigurnošću se može reći da se on najpotpunije ostvaruje putem „zaštitne diskriminacije“²⁸ koja označava najčešće kvotne sheme. Osim kvotnih shema koje predstavljaju proaktivni oblik pozitivne diskriminacije²⁹, u politici pozitivne diskriminacije nailazimo i na različite potporne mjere koje su u odnosu na kvotni sustav prilično blaže jer „ne zadiru u stadij same raspodjele društvenih resursa“³⁰. One su, za razliku od proaktivnih oblika pozitivne diskriminacije primjetno sporije, ali su temeljitog djelovanja.³¹ Također, ako usmjerimo pozornost na njihov cilj, a to je podići socio-ekonomski status stanovništva, potporne mjere su idealni temelj pozitivne diskriminacije³². Tipični primjeri potpornih mjera su „mjere izgradnje novih škola u pod-razvijenim područjima“³³ te „protezanje zdravstvene zaštite na najugroženije slojeve“³⁴. Navedeni socio-ekonomski mehanizmi kojima se poboljšava položaj marginaliziranih skupina, uz preferencijalne programe i mjere formativne

²² Horvat Vuković, A., loc.cit. str. 48.

²³ Ibid.

²⁴ Ibid.

²⁵ Ibid.

²⁶ Ibid., str. 12.

²⁷ Ibid..

²⁸ Ibid., str. 4.

²⁹ Ibid. str. 77.

³⁰ Ibid.

³¹ Ibid.

³² Ibid.

³³ Ibid., str. 78.

³⁴ Ibid.

jednakosti prilika, svrstavaju se u slabije modele ispravljanja skupnih nejednakosti³⁵ odnosno među one mjere pozitivne diskriminacije koje „tek minimalno ograničavaju djelovanje načela formalne jednakosti“³⁶. Vezano uz pojam supstancijalne jednakosti nezaobilazne su i tzv. mjere „pozitivne akcije“. Naime, radi se o programima „podupiranja i podizanja zaostalijskih članova društva koji ipak ne postižu intenzitet rezervacijskih kvota“³⁷. Međutim, za razliku od do sada spomenutih mjera, najveća je pozornost rezervirana za one mjere koje se već mogu raspoznati kao pozitivno diskriminatorne, a one se dijele u dvije skupine; jednu skupinu čine mjere koje provode u djelo princip jednakosti prilika, a u drugoj skupini se nalaze mjere koje ostvaruju princip jednakosti rezultata(ishoda)³⁸, no obje skupine mjera nastavno će biti detaljnije obrađene.

2.2.1. Jednakost prilika i jednakost rezultata

Obzirom na činjenicu da se iz pojma jednakosti prilika mogu crpiti razna značenja, u ovom će se radu isključiti svako ono tumačenje koje je proceduralno, točnije koje ga označava kao formalnu jednakost prilika.³⁹ Temeljem toga, govorimo o pojmu jednakosti prilika koji se temelji na konceptu supstancijalne jednakosti, te polazeći od nje, dolazimo do redefiniranja „jednakosti prilika“ u formativnu jednakost prilika⁴⁰, što znači da se fokus usmjerava na „one stadije života koji su preduvjet pristupanja natjecanju i uspjeha u njemu“⁴¹. Djelovanje formativne jednakosti prilika vidljivo je u pred-natjecateljskoj odnosno pred-tržišnoj fazi.⁴² Konkretno, dotično se djelovanje odvija kroz programe ciljane pomoći, i to putem školarina, subvencioniranog prijevoza do obrazovne ustanove, državno financiranih programa stručnog

³⁵ Horvat Vuković, A., op.cit., str. 5.

³⁶ Ibid.,

³⁷ Ibid., str. 4.-5.

³⁸ Ibid., str. 78.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Ibid., str. 79.

⁴¹ Ibid.

⁴² Ibid.

osposobljavanja i usavršavanja, ciljano oglašavanih radnih mjesta pripadnicima marginaliziranih skupina itd.⁴³ Dakle, formativne mjere kojima se postiže „jednakost prilika“ imaju namjeru osigurati jednake startne prilike za sve.⁴⁴

U odnosu na mjere formativne jednakosti prilika, sustav jednakosti rezultata je dosta „grublji“ jer se primjenjuje direktno na fazu natjecanja, što ga čini bržim i jačim u davanju rezultata.⁴⁵ No, ako usvajanje mjera jednakosti rezultata i mjera formativne jednakosti prilika promatramo kroz prizmu utjecaja kojeg one imaju na prava ne-povlaštenih pripadnika u društvu, možemo opaziti da u tom pogledu između njih gotovo i nema načelne razlike.⁴⁶ Konkretno lice jednakosti ishoda pokazuju „koncesije i povlastice“, kao njezini najblaži oblici.⁴⁷ Izuzev blagih oblika koji uključuju „snižavanje potrebnih bodova na prijavnim/kvalifikacijskim ispitima, odobravanje počeka na ostvarivanje kvalifikacija za radno mjesto“⁴⁸ i drugih, jednakost ishoda se očituje i kroz usvajanje rezervacijskih kvota karakterističnih za Indiju te putem preferencijalnih shema koje su pak prisutne osim u SAD-u, i u Europskoj uniji,⁴⁹ a time i u Hrvatskoj.

3. Pozitivna diskriminacija u Republici Hrvatskoj

U hrvatskom pravnom poretku primjena pozitivne diskriminacije jasno se vidi na polju zaštite prava pripadnika nacionalnih manjina kroz njihovu zastupljenost u političkom životu te zastupljenost prilikom zapošljavanja u hrvatskoj javnoj upravi odnosno u javnim i državnim tijelima, kao i na polju zaštite prava osoba s invaliditetom te zaštite prava pripadnika podzastupljenog spola. Također, u krug onih koji su zaštićeni mjerama pozitivne diskriminacije, i to na temelju društvene zahvalnosti, spadaju članovi obitelji „poginulih,

⁴³ Horvat Vuković, A., op.cit., str. 79.- 80.

⁴⁴ Ibid., str. 80.

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Ibid., str. 82.

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Ibid.

zatočenih i nestalih hrvatskih branitelja Domovinskog rata“.⁵⁰ Ako se pak osvrnemo na činjenicu članstva Hrvatske u Europskoj uniji, jasno je da je shema pozitivne diskriminacije koja se prepoznaje u Ustavnom zakonu o pravima nacionalnih manjina dovedena u pitanje.⁵¹ Razlog tome je njezina neusklađenost sa europskim propisima odnosno sa „europskim pravom jednakosti“⁵², o kojem hrvatski zakonodavac mora voditi računa kada primjenjuje mehanizme pozitivne diskriminacije. Naposljetku, uzimajući u obzir rezervacijske kvote kao jedan od mehanizama pozitivne diskriminacije, možemo za njih reći da one predstavljaju samo privremeno rješenje stvaranju postojeće nejednakosti koja se treba što prije i efikasnije ukloniti.⁵³ Važno je da zaštitna diskriminacija bude ograničena vremenom kako njezino predugo vremensko trajanje ne bi uzrokovalo nezadovoljstvo kod ne-beneficirane skupine građana.⁵⁴

3.1. Nacionalne manjine

Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina iz 2002. godine temeljno je polazište i propis kada govorimo o pozitivnoj diskriminaciji nacionalnih manjina. Razlog je taj što pripadnicima nacionalnih manjina jamči integraciju u politički život u obliku prava na zastupljenost u Hrvatskom saboru te prava na zastupljenost kako u predstavničkim tijelima jedinica lokalne samouprave, tako i u predstavničkim tijelima jedinica područne (regionalne) samouprave.⁵⁵ Kada govorimo o Ustavnom zakonu treba reći da, „iako se sve navedene točke u stavku 1. članka 7. odnose na posebna prava i slobode, sve propisane pozitivne mjere za njihovo ostvarivanje ne bi se mogle smatrati pozitivnom diskriminacijom iz razloga što mnoge od njih,

⁵⁰ Horvat Vuković, A., op.cit., str. 59.

⁵¹ Ibid., str. 89.

⁵² Ibid., str. 12.

⁵³ Ibid., str. 70.

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, Narodne Novine 155/2002

iako se odnose na nacionalne manjine i njihove pripadnike kao podzastupljene grupe u društvu, ne sadrže bitne elemente da bi ih se moglo označiti pozitivnom diskriminacijom.“⁵⁶ „Radi se o tome da one same po sebi ne bi mogle biti suprotne zabrani različitog postupanja jer ne koriste neki zabranjeni kriterij razlikovanja (isključivanje, ograničavanje ili favoriziranje bilo pojedinca ili skupine) kako bi postigle svoj cilj.“⁵⁷ Pored Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina neizbježno je za reći kako kao norma jednako važnu ulogu ima i sami Ustav. Naime, člankom 15. Ustava propisano je „da se, pored općeg biračkog prava, zakonom može pripadnicima nacionalnih manjina osigurati posebno pravo da biraju svoje zastupnike u Hrvatski sabor.“⁵⁸ Nadalje, Ustavnim zakonom se osigurava normativna podloga za zapošljavanje nacionalnih manjina u hrvatskoj javnoj upravi, koje se propisuje kao pravo na zastupljenost⁵⁹ pri čemu dolaze do izražaja posebne mjere njihovog zapošljavanja koje se očituju kao pozitivna diskriminacija, no krenut ćemo redom.

3.1.1. Zastupljenost nacionalnih manjina u Hrvatskom saboru

Nastavno na zastupljenost pripadnika nacionalnih manjina u Hrvatskom saboru, u Republici Hrvatskoj prisutno je korištenje kvota za 22 nacionalne manjine kao oblik pozitivne diskriminacije. 2010. godine došlo je do pojedinih izmjena postojećeg Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina, ali novodonesene izmjene nisu dugo potrajale budući da je Ustavni sud već 2011. godine donio odluku kojom ih je „srušio“ ocijenivši članke 1. i 4. spornima.⁶⁰ Naime, u pogledu izmjena Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina nakon

⁵⁶ Arlović, M., Pozitivna diskriminacija u regulaciji i zaštiti prava i sloboda pripadnika nacionalnih manjina- uloga Ustavnog suda Republike Hrvatske, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 56, 4/2019, str. 19.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Ibid. str. 18.

⁵⁹ Vukojičić Tomić, T., Zastupljenost nacionalnih manjina u hrvatskoj javnoj upravi: ocjena uspješnosti posebnih mjera zapošljavanja, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Migracijske i etničke teme, Vol.33. No.2., 2017., str. 8.

⁶⁰ Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske broj: U-I-3597/2010 i dr. od 29. srpnja 2011., Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske broj: U-I-3786/2010 i U-I-3553/2011 od 29. srpnja 2011.

što je održana vrlo siromašna javna rasprava, „Hrvatski sabor je prihvatio Ustavni zakon o izmjenama i dopunama Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina.“ Izmjene koje su bile najvažnije odnosile su se na uređenje prava glasa pripadnika nacionalnih manjina. Novi model je naglašavao da se „nacionalnim manjinama koje na dan stupanja na snagu izmijenjenog Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina u stanovništvu sudjeluju s više od 1,5 posto stanovnika jamči najmanje tri zastupnička mjesta pripadnika te nacionalne manjine u Hrvatskom saboru“ odnosno radi se o tome da bi se zastupljenost pripadnika tih nacionalnih manjina ostvarivala „na temelju općega biračkog prava (u tzv. „općim izbornim jedinicama“) na stranačkim listama te manjine ili listama koje predlažu birači te manjine, u skladu sa zakonom kojim se uređuje izbor zastupnika u Hrvatski sabor.“⁶¹ „Za „ostale“ nacionalne manjine, odnosno za one nacionalne manjine koje u stanovništvu Republike Hrvatske sudjeluju s manje od 1,5 posto stanovnika, propisano je da imaju pravo izabrati pet zastupnika u posebnim izbornim jedinicama u skladu sa zakonom kojim se uređuje izbor zastupnika u Hrvatski sabor i to, najvažnije, pored općega biračkog prava.“⁶² Dakle, izmjene Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina, za nacionalne manjine koje u stanovništvu Republike Hrvatske sudjeluju s manje od 1,5 posto stanovnika, uvele su dvostruko pravo glasa.⁶³

3.1.1.1. Pitanje dvostrukog prava glasa srpske nacionalne manjine

Nastavno na navedeno, postavlja se pitanje kako to da srpska nacionalna manjina ne može dobiti zajamčena tri mjesta na "kompetitivnim" izborima odnosno kako to da jedino srpska nacionalna manjina nema dvostruko pravo glasa, a ostale "male manjine" imaju. Odgovor leži u iscrpnim obrazloženjima odluke Ustavnog suda i tumačenjima Venecijanske komisije prema kojima dvostruko pravo glasa treba koristiti iznimno, vremenski ograničeno i dodjeljivati ga

⁶¹Ceranić, V., Političko predstavljanje nacionalnih manjina u ustavnom poretku Republike Hrvatske: Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske br. U-I-3597/2010 i dr.1, br. U-I-3786/2010 i dr.2 i br.U-I-120/2011 i dr.3

⁶² Ibid., str. 6.

⁶³ Ibid.

samo malobrojnim manjinama. Također, premijski izborni sustav je odgovor na pitanje zašto srpska nacionalna manjina ne može dobiti zajamčena tri mjesta na izborima. Naime, Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o izborima zastupnika u Hrvatski sabor koji je usvojen u prosincu 2010., dodatno je reguliran postupak izbora zastupnika srpske manjine u Hrvatski sabor. Novi članak 40.a određuje sljedeće: „Ako kandidacijske liste srpske nacionalne manjine nisu dobile tri zastupnička mjesta u Saboru na temelju utvrđenih rezultata izbora, sukladno članku 40. ovoga Zakona, zastupnička mjesta do zajamčenog broja određuju se na temelju ukupnog broja glasova pojedine kandidacijske liste u svim izbornim jedinicama. Zajamčena mjesta osvaja ona kandidacijska lista srpske nacionalne manjine koja je ostvarila najveći broj glasova“.⁶⁴ To znači da se neće primijeniti razmjerno nego većinsko načelo prema kojemu sve mandate dobiva lista koja je dobila apsolutnu ili relativnu većinu glasova birača. Premijski se izborni sustav određuje kao "sustav izbora s listovnim natjecanjem u višemandatnim izbornim okruzima u kojemu se podjela mjesta u predstavničkom tijelu temelji na dodjeli 'mandatnih premija' ili 'bonusnih mandata' stranci koja je dobila najviše glasova".⁶⁵ Zakonodavcu se može prigovoriti zašto je uveo premijski sustav u izborima zastupnika srpske manjine ako se on načelno smatra nereprezentativnim, nepravednim i nedemokratskim.

3.1.1.2. Status Srpskog narodnog vijeća

Nadalje, izmjenama „najvažnijeg pravnog izvora za ostvarenje i zaštitu prava i sloboda nacionalnih manjina zahvaćen je i položaj koordinacije vijeća nacionalnih manjina.“ Prema tim izmjenama, „koordinacija vijeća nacionalnih manjina za područje Republike Hrvatske je postala neprofitna pravna osoba koja pravni subjektivitet stječe upisom u registar koji se vodi

⁶⁴ Boban, D., Predstavljanje nacionalnih manjina u Saboru-kronologija jednog slučaja, str. 2.

⁶⁵ Boban, D., op.cit., str. 2.

kod ministarstva nadležnog za poslove opće uprave.“⁶⁶ Međutim, problem leži u tome što je „na razini ustavnog zakona u čl. 33. dodan st. 8. koji je propisao da Srpsko narodno vijeće djeluje kao Koordinacija vijeća srpske nacionalne manjine za područje Republike Hrvatske i ima pravnu osobnost.“ Također, element koji je ustavnopravno bio sporan jest onaj koji je bio „sadržan i u st. 7. istog članka koji je propisao da funkciju koordinacije nacionalne manjine može vršiti i krovna udruga te manjine kada je to određeno međunarodnim ugovorom.“⁶⁷ Glede Odluke Ustavnog suda iz 2011. godine, možemo vidjeti da je „Ustavni sud ispitivao ustavnost rješenja po kojem pripadnici nacionalnih manjina koje u stanovništvu Republike Hrvatske sudjeluju s više od 1,5 posto stanovnika, svoje zastupnike biraju u tzv. „općim izbornim jedinicama“ na temelju općega biračkog prava.“ Ustavni sud je prihvatio „prijedlog za ocjenu ustavnosti od strane petero predlagatelja te je pokrenuo ustavnosudski postupak za ispitivanje“ glavnog predmeta spora.⁶⁸ Održana je savjetodavna rasprava 11. travnja 2011. godine, a u njoj su sudjelovali „predlagatelji, njihovi predstavnici, predstavnici Hrvatskog sabora, Vlade Republike Hrvatske i akademske zajednice.“

Nadalje, relevantnim se ovdje treba uzeti i prijedlog izmjena i dopuna Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina iz razloga što je Vlada RH kao predlagatelj u njemu „istaknula kako se izmjenama uvode dva modela pozitivne diskriminacije za nacionalne manjine koji će se primjenjivati ovisno o tome sudjeluje li neka nacionalna manjina u ukupnom stanovništvu Republike Hrvatske s više ili manje od 1,5 posto stanovnika.“⁶⁹ Prikazani modeli pozitivne diskriminacije odnosno njihovo uvođenje predstavlja značajan „pomak u daljnjem razvitku demokratskog sustava Republike Hrvatske.“ Međutim, ono što je u cijeloj priči sporno jesu „glavni prigovori predlagatelja“ koji se odnose na nejednako uređenje dvostrukog prava glasa,

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Ceranić, V., op.cit., str. 7.

⁶⁹ Ibid. str. 7.-8.

„budući da je jedino srpskoj nacionalnoj manjini dvostruko pravo glasa uskraćeno, a izborna utakmica je za njihove predstavnike premještena u tzv. „opće izborne jedinice“. „Na taj se način uvodi mogućnost da se u okviru općeg izbornog sustava unaprijed jamče određena zastupnička mjesta, što je ustavnopravnoj i izbornopravnoj teoriji u potpunosti neprihvatljivo.“⁷⁰ Ono što predlagatelji također primjećuju je i to „da se uvođenjem dvostrukog prava glasa javlja opasnost od diferenciranja zastupnika Hrvatskog sabora na one prvog i drugog reda.“ „Prve bi činili izabrani kandidati s općih lista i lista srpske manjine koje biraju svi državljani na temelju općega i jednakog prava glasa, a druge izabrani kandidati ostalih manjina koji se biraju na temelju drugoga ili dodatnog prava glasa i prema posebnim izbornim pravilima.“⁷¹

Ustavni sud u obrazloženju svoje odluke iz 2011. navodi mišljenje Venecijanske komisije o dvostrukom pravu glasa i njezin zaključak: „Na temelju prethodnih razmatranja, Komisija zaključuje da je dvojno glasovanje iznimna mjera koja mora biti u okviru Ustava, a može se dopustiti ako poštuje načelo razmjernosti u njegovim različitim aspektima. To znači da ona može biti opravdana samo ako nije moguće ostvariti zadani cilj primjenom drugih, manje restriktivnih mjera koje ne zadiru u jednaka biračka prava, ako ima prijelazan karakter te ako obuhvaća samo malobrojnu manjinu.“ Ukratko, dvostruko pravo glasa treba izbjegavati, a ravnopravnost građana treba ostvarivati drugim mjerama.

Nadalje, Ustavni sud smatra da hrvatski zakonodavac nije naveo jasne razloge zbog kojih se uvodi dvostruko pravo glasa niti je to opravdao razlozima sa stajališta razmjernosti. Osobno sam mišljenja da dvostruko pravo glasa treba ili potpuno ukinuti ili ga treba proširiti na sve nacionalne manjine. Nastavno na navedeno, Ustavni sud je u točki 55. svoje odluke iz 2011. o međusobnoj ravnopravnosti nacionalnih manjina u izbornom postupku rekao da ”ostvarenje formalne jednakosti među manjinama ne mora značiti, a u praktičnom životu

⁷⁰ Ibid. str. 9.

⁷¹ Ibid.

najčešće i ne znači, njihovu međusobnu ravnopravnost. U situaciji kad u društvu postoji jedna ili više brojučano nadmoćnih nacionalnih manjina u odnosu prema ostalima, ustavni zahtjev za njihovom međusobnom ravnopravnošću nije dostatno tumačiti u svjetlu njihove formalne jednakosti (što većina predlagatelja čini). Važniji od toga jesu stvarni učinci primijenjenih mjera. Same mjere pri tome mogu biti različite, pa ovisno i o tome je li riječ o »brojučano velikim« ili »malobrojnim« manjinama.⁷² Sada nam može biti jasniji drugačiji tretman srpske nacionalne manjine u izbornom postupku odnosno zašto jedino ta manjina nema dvostruko pravo glasa. Sukladno prethodno rečenom, sud u točki 56.1. dalje navodi: »S aspekta učinaka navedenih posebnih biračkih prava, čini se nespornim da posebno biračko pravo osigurano srpskoj manjini u daleko većoj mjeri omogućuje izborni uspjeh te manjine no što to omogućuje posebno biračko pravo osigurano »malobrojnim« manjinama. Posebno biračko pravo osigurano srpskoj manjini, naime, izravno otvara mogućnost da – osim unaprijed zajamčenih i osiguranih zastupničkih mjesta u Hrvatskom saboru – ta manjina osvoji još i dodatni broj zastupničkih mandata budući da je njezina biračka baza proširena na sve birače – državljane Republike Hrvatske, neovisno o nacionalnoj pripadnosti. S tog se aspekta prigovori većine predlagatelja da je srpska manjina diskriminirana u odnosu na »malobrojne« manjine ukazuju očito neutemeljenim.«⁷³ Venecijanska komisija u tom smislu zastupa čvrsto stajalište da se dopunski glas smije priznavati samo pripadnicima »malobrojnih« manjina. Čini se da je takvo stajalište zasnovano na činjenici da bi priznavanje dopunskog glasa »brojučano velikim« manjinama moglo dovesti do strukturalnog poremećaja u sustavu predstavničke vladavine, zbog čega tu pozitivnu mjeru Venecijanska komisija implicitno kvalificira kao a priori neprihvatljivu u demokratskom društvu kad je riječ o »brojučano velikim« manjinama.

⁷² Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske broj: U-I-3597/2010 i dr. od 29. srpnja 2011.

⁷³ Ibid.

Odluka Ustavnog suda o izmjeni izbornog modela za nacionalne manjine temelji se na člancima 15. i 45. Ustava budući da navedene odredbe nedvojbeno jednako tretiraju pripadnike svih nacionalnih manjina te govore o temeljnom zahtjevu za jednakim biračkim pravom. Dakle, nastavno na prethodno rečeno, iz tog se razloga odluka da srpska nacionalna manjina ne može dobiti zajamčena tri mjesta na "kompetitivnim" izborima zasniva na navedenim tumačenjima Ustava. Na temelju prethodno iznesenih činjenica Ustavni je sud „odlučio ukinuti odredbe čl. 1. Ustavnog zakona o izmjenama i dopunama Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina.“

Ono što je također važno za istaknuti jest to da je „Ustavni sud ispitao ustavnost rješenja čl. 4. Ustavnog zakona o izmjenama i dopunama Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina.“ Naime, po njemu se u čl. 33. Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina dodaju st. 7. i 8. „Stavak 7. je propisao kako funkciju koordinacije nacionalne manjine može vršiti i krovna udruga te manjine kada je to određeno međunarodnim ugovorom, a st. 8. pak prepoznaje Srpsko narodno vijeće kao Koordinaciju vijeća srpske nacionalne manjine za područje Republike Hrvatske koje ima pravnu osobnost.“⁷⁴ „Predlagatelji su istaknuli kako se pripadnici srpske nacionalne manjine izmjenama „dovode u neravnopravan položaj prema drugim nacionalnim manjinama u Republici Hrvatskoj budući da druge nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj slobodno osnivaju koordinaciju vijeća svoje nacionalne manjine za područje Republike Hrvatske, dok je pripadnicima srpske nacionalne manjine ta koordinacija nametnuta, odnosno propisana u obliku udruge građana koja se zove „Srpsko narodno vijeće“.⁷⁵ Ustavni sud tu primarno „analizira pojam i ulogu vijeća nacionalnih manjina te zaključuje kako vijeća nacionalnih manjina imaju status pravnih osoba javnog prava koje „čine pripadnici različitih udruge određene manjine, registrirane u Republici Hrvatskoj, te pojedinci – pripadnici dotične

⁷⁴ Ibid. str. 11.-12.

⁷⁵ Ibid. str. 12.

manjine koji su izabrani u vijeća kao kandidati na neovisnim kandidacijskim listama birača – pripadnika dotične manjine.“⁷⁶ „Ustavni sud podsjeća kako Europski sud za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u praksi zauzima stajalište da se pravne osobe javnog prava ne mogu smatrati udrugama u smislu čl. 11. Konvencije, a zbog toga Ustavni sud ističe kako se pravne osobe javnog prava ne mogu smatrati udrugama ni u smislu čl. 43. st. 1. Ustava.“ Dakle, budući da nigdje u prijedlogu zakona niti u javnoj raspravi nije obrazloženo zašto bi se srpska nacionalna manjina izuzela iz općeg režima osnivanja koordinacija vijeća nacionalnih manjina za područje Republike Hrvatske, a u svjetlu činjenice da su iznimke od pravila dopuštene samo ako imaju kvalitetno pravno argumentirano opravdanje, Ustavni sud je ukinuo čl. 33. st. 8. Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina⁷⁷. Što se tiče ustavnosti stavka 7. istog članka, Ustavni sud primjećuje kako je nejasan „...i neodređen normativni izričaj „krovna udruga te manjine“ jer pretpostavlja da u pravnom poretku Republike Hrvatske može postojati više udruga pojedine nacionalne manjine i samo jedna krovna udruga te nacionalne manjine. Takav normativni izričaj u praksi bi mogao imati velikih implikacija na slobodu udruživanja zajamčenu člankom 43. stavkom 1. Ustava. On otvara mogućnost nastanka sporova među različitim udrugama jedne nacionalne manjine o tome koja bi se među njima trebala smatrati »krovnom udrugom« te manjine u smislu osporene zakonske odredbe.⁷⁸ Iz tog razloga Ustavni sud ne može takvu zakonsku normu ocijeniti ustavnopravno prihvatljivom.

3.1.2. Zapošljavanje nacionalnih manjina u hrvatskoj javnoj upravi

Nadalje, hrvatski pravni sustav pokazuje prisutnost pozitivne diskriminacije nacionalnih manjina također prilikom njihovog zapošljavanja u hrvatskoj javnoj upravi. Hrvatski sabor

⁷⁶ Ibid. str. 13.

⁷⁷ Ibid.

⁷⁸ Ibid. str. 14.

odgovorio je na problem osiguravanja zastupljenosti nacionalnih manjina u obavljanju poslova državne uprave i to u obliku organskog zakona odnosno u obliku Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina (NN 155/02).⁷⁹ Ustavnim zakonom se pripadnicima nacionalnih manjina jamči niz prava. Osim prava na zastupljenost u Hrvatskom saboru, predstavničkim tijelima jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, te u vijeću nacionalnih manjina, predstavnicima nacionalnih manjina jamči se i pravo da budu zastupljeni u obavljanju poslova državne uprave u tijelima državne uprave i pravosudnim tijelima.⁸⁰

„Problem zastupljenosti pokušao se riješiti davanjem prednosti pri zapošljavanju pripadnicima nacionalnih manjina, što se u praksi pokazalo kao rješenje koje bez dodatnih aktivnosti ne daje rezultate.“⁸¹ Naime, pri zapošljavanju nacionalnih manjina u javnoj upravi primjenjuju se posebne mjere zapošljavanja koje se propisuju u obliku prava na zastupljenost, a pod kojima se razumiju posebni oblici zapošljavanja koji čine razliku u odnosu na uobičajene metode kojima se odabiru i zapošljavaju javni službenici.⁸² Riječ je o mjerama preferencijalnog zapošljavanja nacionalnih manjina kao što su unaprijed rezervirana radna mjesta, kvotno zapošljavanje te ciljevi zapošljavanja, a postoje i one među posebnim mjerama koje su usmjerene na integraciju različitosti u organizaciji radi njene veće uspješnosti, no njima se ovdje nećemo baviti.⁸³

Posebne mjere zapošljavanja se donose kako bi se ostvarila stvarna (materijalna) jednakost nacionalnih manjina te ih sukladno tome obilježava privremeni karakter.⁸⁴ Prema odredbi članka 22. stavka 4. Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina u popunjavanju radnih mjesta iz navedenog stavka prednost pod istim uvjetima imaju predstavnici nacionalnih

⁷⁹ Ratković, K., Politika osiguravanja zastupljenosti pripadnika nacionalnih manjina u hrvatskoj državnoj upravi, Hrvatska javna uprava, god.7.(2007), str. 4.

⁸⁰ Ratković, K., op.cit., str. 4.

⁸¹ Ibid.

⁸² Vukojičić Tomić, T., op.cit., str. 2.

⁸³ Ibid., str. 7.

⁸⁴ Ibid., str. 8.

manjina.⁸⁵ Kada govorimo o zapošljavanju pripadnika nacionalnih manjina u hrvatskoj javnoj upravi zapravo govorimo o njihovom pravu na zastupljenost u izvršnim tijelima u jedinicama lokalne i jedinicama područne (regionalne) samouprave.⁸⁶ Zastupljenost se nacionalnim manjinama konkretno osigurava u tijelima državne uprave, pravosudnim tijelima te u tijelima uprave jedinica samouprave⁸⁷ što pokazuju, osim Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina, i posebni zakoni od kojih u prvom redu Zakon o sustavu državne uprave te Zakon o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi.⁸⁸

Prednost pri zapošljavanju pod jednakim uvjetima te planiranje popunjenosti radnih mjesta pripadnicima nacionalnih manjina kao sastavni dijelovi sadržaja Zakona o državnim službenicima te Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi svjedoče o inkorporiranosti mjera preferencijalnog zapošljavanja u hrvatsko zakonodavstvo, dok je u praksi za provedbu mjera ključno ostvarenje planova prijma u službu te dužnost pripadnika nacionalnih manjina da u prijavama na natječaj za posao u tijelima javne uprave istaknu svoje pravo prednosti pri zapošljavanju ukoliko ga ostvaruju.⁸⁹

Treba reći da se prava i obveze pripadnicima nacionalnih manjina mogu urediti različito ali samo pod uvjetom da se time ispravljaju postojeće nejednakosti među tim skupinama ili ako za to postoje drugi opravdani, na Ustavu utemeljeni razlozi. „U provedbi politike nacionalnih manjina možemo prepoznati veći broj državnih i nedržavnih aktera, kao što je Vlada Republike Hrvatske, Hrvatski sabor odnosno njegovi resorni odbori za nacionalne manjine, Savjet za nacionalne manjine, Ured za nacionalne manjine, tijela državne vlasti, institucije Europske unije, Misija OEES-a u Republici Hrvatskoj, udruge i političke stranke koje okupljaju

⁸⁵ Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina (NN 155/2002) čl.22

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ Zakon o sustavu državne uprave (NN 66/2019) čl. 49., Zakon o lokalnoj i područnoj(regionalnoj) samoupravi (NN 19/2013) čl. 41.a

⁸⁹ Zakon o državnim službenicima (NN 92/2005), Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi (NN 129/2005)

pripadnike nacionalnih manjina (primjerice Srpski demokratski forum, Srpska demokratska stranka i sl.), pa i pojedinci koji nastoje utjecati na provođenje ili neprovođenje navedenih odredbi.“ Uobičajen je pritisak Misije OEES-a u Republici Hrvatskoj na državna tijela kojoj se redovito moraju dostavljati izvješća o napretku u promicanju prava nacionalnih manjina, pri čemu se ne pokazuje posebno razumijevanje za poteškoće koje odluke izazivaju u primjeni.⁹⁰ Nadalje, budući da Zakon o suzbijanju diskriminacije o posebnim mjerama zapošljavanja govori kao o iznimkama od načela zabrane diskriminacije⁹¹, dobivamo time potvrdu njihovog opravdanog svrstavanja među mjere pozitivne diskriminacije.

Kada govorimo o postupcima opravdanosti primjene načela pozitivne diskriminacije treba svakako istaknuti ulogu Ustavnog suda Republike Hrvatske. Naime, Ustavni sud RH ima „izvornu ustavnu nadležnost u pružanju zaštite prava i sloboda nacionalnih manjina i njihovih pripadnika općenito pa tako i kada se reguliraju, ostvaruju i štite temeljem primjene načela pozitivne diskriminacije.“⁹² Ustavni sud Republike Hrvatske izgrađivao je svoju praksu kako u „predmetima u kojima je pored ostalog ocjenjivao postojanje i/ili ne postojanje zabranjene diskriminacije, tako i u predmetima u kojima je propitivao i ocjenjivao postojanje pozitivne diskriminacije.“⁹³ Svoja stajališta Ustavni sud je gradio u „postupcima ocjenjivanja postojanja pozitivne diskriminacije u predmetima apstraktne kontrole ustavnosti i zakonitosti i u pojedinačnim predmetima u kojima je postupao radi zaštite ustavom zajamčenih ljudskih (i manjinskih) prava i temeljnih sloboda na temelju podnesenih ustavnih tužbi.“⁹⁴ Slijedom svega navedenoga jasno je ukazano da je pitanje pozitivne diskriminacije samo po sebi „veoma složeno te da je s političkopravnog aspekta jedno od onih koje spada u najosjetljivija pitanja.“ Tim više što se u društvenoj praksi pozitivna diskriminacija poistovjećuje s mjerama kojima se

⁹⁰ Ratković, K., loc.cit.

⁹¹ Vukojičić Tomić T., op.cit., str. 7.- 8.

⁹² Arlović, M., op.cit., str. 20.

⁹³ Ibid.

⁹⁴ Arlović, M., op.cit., str. 20.

nacionalnim manjinama i njihovim pripadnicima daje i osigurava određena korist odnosno prednost u ostvarivanju prava te u drugim postupanjima u odnosu na većinsku skupinu.

3.2. „Rodne kvote“ za podzastupljeni spol

Jedno od polja gdje vidimo pozitivnu diskriminaciju na djelu je i ono zaštite prava pripadnika podzastupljenog spola, što su u ovom slučaju žene. Tako se prema čl. 9. Zakona o ravnopravnosti spolova uvode „specifične pogodnosti kojima se osobama određenog spola omogućuje ravnopravno sudjelovanje u javnom životu, otklanjaju postojeće nejednakosti ili im se osiguravaju prava u kojima su ranije bili uskraćeni“, koje se nazivaju posebnim mjerama, a kojima je cilj ostvariti stvarnu ravnopravnost muškaraca i žena⁹⁵.

I danas, u 21. stoljeću, pitanje ravnopravnosti žena i muškaraca ostaje predmetom mnogih rasprava te po tom pitanju još ima prostora za napredak. U nastavku ćemo vidjeti kako provođenje posebnih mjera utječe na ravnopravno sudjelovanje podzastupljenog spola u politici te na području zapošljavanja i rada, što su, kako je praksa pokazala, pretežito žene.⁹⁶

Ono što posebne mjere promiču jest to da muškarci i žene ravnopravno sudjeluju u tijelima zakonodavne, izvršne i sudbene vlasti, kao i u javnim službama⁹⁷. Kada govorimo o podzastupljenosti određenog spola trebamo imati na umu osjetno neuravnoteženu zastupljenost istog, što kada smjestimo u konkretan kontekst znači da je jedan spol u tijelima političkog i javnog odlučivanja zastupljen manje od 40%.⁹⁸

Kako bi se taj problem otklonio, potrebno je voditi računa o načelu ravnopravnosti spolova te ga kao takvog i poštivati što onda posljedično i rezultira nastojanjem k uravnoteženoj

⁹⁵ Zakon o ravnopravnosti spolova (NN 82/2008)

⁹⁶ https://www.usud.hr/sites/default/files/priopcenja-obavijesti/SAZETAK_Odluke_br._U-I-1397-2015_o_Zakonu_o_izborima_zastupnika_u_Hrvatski_sabor.pdf

⁹⁷ Zakon o ravnopravnosti spolova (NN 82/2008) čl. 12.

⁹⁸ Ibid.

zastupljenosti žena i muškaraca.⁹⁹ S druge strane, kada se radi o utvrđivanju i predlaganju „liste kandidata/tkinja za izbor zastupnika u Hrvatski sabor, za izbor članova predstavničkih tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave kao i za izbor članova u Europski parlament“¹⁰⁰, u Zakonu o ravnopravnosti spolova nailazimo na odredbu koja kaže da su „političke stranke i drugi ovlašteni predlagatelji pri utvrđivanju izbornih lista dužni uvoditi posebne mjere na način da zastupljenost muškaraca i žena na listama za izbor zastupnika u Hrvatski sabor, članova u predstavnička tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave i članova u Europski parlament ne bude osjetno neuravnotežena“¹⁰¹, što prema stavku 3. članka 12. istog Zakona znači da u navedenim situacijama zastupljenost jednog spola ne smije biti niža od 40%. S tim u vezi, ako povučemo paralelu sa odlukom Ustavnog suda iz 2015. godine u kojoj stoji da ostaje na snazi zakonska obveza koja propisuje postotak zastupljenosti pripadnika svakog spola od najmanje 40 % glede lista za Hrvatski sabor, vidimo pozitivnu diskriminaciju na djelu i to u obliku obveze „spolnih kvota“ na kandidacijskim listama.¹⁰²

Obzirom da je kao sankcija za nepoštivanje dotične zakonske obveze predviđena novčana kazna u iznosu od 50.000 kn, između ostalog je iz tog razloga ukinut dio koji je predviđao da lista koja ne ispunjava taj zakonski uvjet nije pravovaljana.¹⁰³ Naime, ono što je bio problem jest to da je automatska diskvalifikacija lista iz izbornog natjecanja zbog nepoštivanja „spolne kvote“ nerazmjerno zadirala u slobodu kandidiranja na parlamentarnim izborima. Tu možemo zamijetiti daljnji problem. Naime, radi se o sukobu dvaju načela, rodne ravnopravnosti te višestranačke demokracije, koja su dio članka 3. Ustava te su kao takva međusobno izjednačena. Postavlja se pitanje kojem načelu onda tu treba dati prednost. Budući

⁹⁹ Zakon o ravnopravnosti spolova (NN 82/2008) čl. 15.

¹⁰⁰ Ibid., čl. 15.

¹⁰¹ Ibid.

¹⁰² Odluka Ustavnog suda broj: U-I-1397/2015 od 24. rujna 2015., str. 2.

¹⁰³ Ibid., str. 1.

da je višestranačka demokracija iz članka 3. Ustava najviša vrednota ustavnog poretka Republike Hrvatske i da je u općem interesu omogućiti strankama isticanje najboljih kandidata, Ustavni sud je odlučio kako u svakom slučaju višestranačka demokracija preteže nad načelom ravnopravnosti spolova te da na parlamentarnim izborima 2016. vrijedi zakonska obveza prema kojoj na kandidacijskim listama mora biti najmanje 40% pripadnika svakog spola, a predviđena je i kazna za nepoštovanje te obveze kao što je prethodno spomenuto, s čime se osobno slažem iz razloga što se temeljnim vrednotama ustavnog poretka, kao što je višestranačka demokracija, treba dati prednost pred svim ostalim tumačenjima Ustava s obzirom da najviše vrednote čine bazu tumačenja svih drugih zakona te samog Ustava.

Treba također istaknuti da je „Demokratska stranka žena 2015. godine podnijela Ustavnom sudu prijedlog za pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti zakonskih izmjena Zakona o izborima zastupnika u Hrvatski sabor, a na temelju kojeg je Ustavni sud ukinuo sankcije koje su bile navedene za nepoštivanje odredbe o zastupljenosti od najmanje 40% na listama.“ Ustavni je sud ukinuo rečenicu „Lista na kojoj nije zastupljeno najmanje 40 posto pripadnika svakog spola nije pravovaljana“, a čime su ukinute i predviđene sankcije za nepoštivanje uravnotežene zastupljenosti spolova. S obzirom da Ustavni sud nije ukinuo dio odredbe koji se odnosi na kvotu od 40% te da ona i dalje čini važeću odredbu ovog Zakona, „nameće se logički zaključak da se u tim slučajevima stoga primjenjuju prethodno navedene sankcije iz Zakona o ravnopravnosti spolova.“ U nastavku će se dati analiza zastupljenosti žena u politici, te će se analizirati njihova zastupljenost na kandidacijskim listama za izbor zastupnika u Hrvatski sabor na čemu će biti naglasak. Krenimo redom.

3.2.1. Brojčana analiza zastupljenosti žena na parlamentarnim izborima

Prvo ćemo analizirati zastupljenost žena u izborima za Hrvatski sabor u 2020. godini odnosno koje su liste te godine postigle tzv. izbornu ili „žensku“ kvotu od 40 % te kolika je zastupljenost žena na listama po izbornim jedinicama te po strankama i koalicijama. Za potrebnu analizu uzet ćemo stranke i koalicije koje su prema anketama i procjenama rezultata izbora imale šanse osvojiti mandate. Žene su tako na kandidacijskim listama za izbor zastupnika u Hrvatski sabor u 2020. godini bile zastupljene u sljedećem postotku: na listi Zelene ljevice – Političke platforme Možemo! žene su činile 50%, na listi Demokrata – Hrvatskih laburista i partnera 48,63%, na listi Mosta 46,75%, na listi Živog zida 46,10%, na listi Stranke s imenom i prezimenom – Pametno – Fokus 44,22%, na listi Bandić Milan 365 – Stranka rada i solidarnosti 44,05%, na listi Restart koalicije (SDP i partneri) 41,43%, na listi Hrvatske narodne stranke – liberalni demokrati 41,43%, na listi Domovinskog pokreta Miroslava Škore i partnera 40,71% te na listi Hrvatske demokratske zajednice i partnera žene su činile 25,32%.¹⁰⁴

Iz navedenih podataka vidimo da je Politička platforma - Možemo! postavila standard uravnotežene zastupljenosti žena na listama koje će prije ili kasnije morati početi slijediti i druge političke stranke. Ono što također vidimo iz navedenoga je i činjenica da Hrvatska demokratska zajednica nije ispoštovala načelo ravnopravnosti spolova odnosno da nije ostvarila kvotu od minimalno 40% žena na kandidacijskoj listi što će reći da mora snositi propisanu novčanu sankciju od 50.000 kn. Predmet analize je i to „jesu li predlagatelji pri sastavljanju lista koristili model tzv. zip sustava i je li na listama ostvaren rodni paritet.“ Naime, zip sustav je „model sastavljanja lista koji predviđa naizmjenično pozicioniranje oba spola na listama tj. jedan muškarac – jedna žena ili jedna žena – jedan muškarac, dok rodni paritet znači da je na listama zastupljeno 50% žena i 50% muškaraca.“¹⁰⁵ Na analiziranim kandidacijskim listama iz

¹⁰⁴ Broz, T., Kučer, L., Analiza zastupljenosti žena u izborima za Hrvatski sabor 2020.godine, Cesi, Zagreb 2020., <http://www.cesi.hr/wp-content/uploads/2020/08/ANALIZA-ZASTUPLJENOSTI-%C5%BDENA-U-IZBORIMA-ZA-HRVATSKI-SABOR-2020.-GODINE.pdf> (pristupljeno 2.svibnja 2024.)

¹⁰⁵ Ibid.

našeg uzorka „većina lista nije sastavljena korištenjem tzv. zip sustava niti udovoljavaju principu rodnog pariteta, s iznimkom lista Zelene ljevice – Platforme Možemo! čije sve liste zadovoljavaju princip rodnog pariteta, a četiri liste i zip sustav.“¹⁰⁶

Treba također reći da su u „10. saziv Hrvatskog sabora sa svih lista (ne samo analiziranih) izabrane 34 žene odnosno žene čine 22,51% ukupnog broja izabranih zastupnika“ što predstavlja određeni napredak u odnosu na prethodni 9. saziv kada ih je izabrano svega 12,5%, međutim i dalje se radi o poražavajućem broju ako znamo da hrvatsko zakonodavstvo propisuje kvote od najmanje 40% svakog spola na izbornim listama. „Najzaslužniji za podzastupljenost žena u 10. sazivu Hrvatskog sabora je izborni pobjednik - HDZ koji je osvojio 66 mandata.“ Niti jedna njihova lista nije zadovoljila zakonski uvjet o najmanje 40% žena na listama te žene čine svega 25,32% HDZ-ovih kandidatkinja na ovim izborima. S njihovih lista izabrano je osam žena što čini 12,1%. Nakon izmjena u Hrvatskom saboru ova stranka broji „petnaest zastupnica što predstavlja 22,73%.“ S druge strane, Zelena ljevica – Platforma Možemo! ima „daleko najveći broj žena na prvim mjestima, njih šest te ukupno 50% žena na svim listama.“ Isto tako žene su ravnomjerno raspoređene te na svim listama od 1. do 7. mjesta imaju najmanje 40% žena.

3.2.2. Sudjelovanje žena u politici

Žene u hrvatskoj politici sustavno su podzastupljene od 90-ih godina prošlog stoljeća te su spomenute zakonske odredbe primarno trebale „doprinijeti promjeni takve situacije i omogućiti ženama ravnopravno sudjelovanje u političkom životu.“ Iako ćemo primijetiti da „kvantitativna zastupljenost žena ne znači uvijek i rodno ravnopravne politike, zastupljenost žena u političkom odlučivanju jest nužni preduvjet demokratskog društva.“ S obzirom na činjenicu da kvote

¹⁰⁶ Ibid.

ujedno i ne moraju značiti jednaku zastupljenost žena i muškaraca u Hrvatskom saboru, „prijedlog izmjena zakona bi trebao ići u smjeru uvođenja minimalne zastupljenosti podzastupljenog spola od 40 posto, ne na izbornim listama, već na izabranim mjestima u svim predstavničkim tijelima na svim razinama vlasti.“¹⁰⁷

Iz svega navedenoga da se zaključiti da je većina političkih stranaka i dalje sklonija plaćanju kazni ili samo formalnom poštivanju zakonskih odredbi nego provedbi ustavnog načela ravnopravnosti spolova u svom djelovanju. Mali tračak neizbježnih promjena pokazala nam je koalicija Zelena ljevica - Platforma Možemo! koja je postavila „standarde uravnotežene zastupljenosti žena na listama“ koje će prije ili kasnije morati početi slijediti i druge političke stranke.

Kada govorimo o sudjelovanju žena u parlamentarnom odlučivanju, treba reći da postoje čimbenici koji utječu na stupanj njihovog sudjelovanja. Taj stupanj sudjelovanja žena u političkom odlučivanju ovisi na jednoj strani o „samoorganiziranju žena, kao što je to slučaj u SAD-u, dok s druge strane ovisi i o intervenciji političkih struktura, države, kao što je to u socijalističkim zemljama ili političkih stranaka, kao što je to u zapadnim demokracijama.“¹⁰⁸ Države sa tzv. „najženskim“ parlamentima su sljedeće: Sejšeli sa 46% žena, Finska sa 39%, Norveška sa 36%, Švedska sa 34%, Danska sa 33%, Nizozemska sa 29%, Island sa 24%, Kuba sa 23%, Austrija sa 21% te Kina sa 21% žena u parlamentu.¹⁰⁹ U popisu zemalja u kojima su žene u najvećem broju prisutne u vrhovima političke vlasti jasno dominiraju visokorazvijene demokratske zemlje sjeverne Europe, uz dvije socijalističke – Kubu i Kinu.

¹⁰⁷ <http://www.cesi.hr/wp-content/uploads/2020/08/ANALIZA-ZASTUPLJENOSTI-%C5%BDENA-U-IZBORIMA-ZA-HRVATSKI-SABOR-2020.-GODINE.pdf>

¹⁰⁸ Leinert Novosel S., Žene u politici: Je li intervencija potrebna?, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Politička misao: časopis za politologiju, Vol.31 No.4, 1994., str. 1.

¹⁰⁹ Ibid.

Vrativši se na ranije spomenuti kvotni sustav, povući ćemo paralelu s nekim europskim zemljama i vidjet ćemo da on nije prisutan samo u Hrvatskoj već i u visokorazvijenim zemljama sjeverne Europe kao što su Švedska, Norveška, Danska, Finska te Nizozemska. Kod tih država dolazi do maksimalne realizacije kvotnog sustava, pa čak i prekoračenja. Osim opisanog kvotnog sustava, postoje još neka rješenja koja se koriste u zapadnim demokratskim zemljama, s ciljem dovođenja žena na odgovornije političke položaje. To su: „uključivanje većeg broja žena tamo gdje je konkurencija manja (nažalost, to je obično na nižim razinama političkog sustava), proporcionalna zastupljenost i lijeve partijske orijentacije, kod kojih se najčešće povećavaju šanse žena za političkim djelovanjem.“¹¹⁰ Sva iskustva žena u borbi za sudjelovanje u političkom odlučivanju pokazala su da je potrebno uspostaviti posebne organizacije koje bi se bavile takvim nastojanjima. Tako je na Zapadu, točnije u SAD-u 1971. g. osnovan „National Women's Political Caucus“, radi ostvarenja potpune reprezentativnosti žena u vladi.¹¹¹ U svakoj saveznoj državi organizirani su „posebni savjeti sa po 25 žena, koje se brinu za konkretne probleme kandidatkinja na izborima.“ Međutim, to nije jedina organizacija u SAD-u s takvim ciljevima. Konkretni rezultat ovih akcija je „porast broja žena u američkom parlamentu na 11% prema 5% iz 1987.“ Ostavimo li po strani činjenicu o stvarnim mogućnostima sudjelovanja žena u političkom odlučivanju u zapadnim demokratskim društvima, i tek formalno sudjelovanje u parlamentima socijalističkih zemalja i usmjerimo li pažnju samo na njihovu brojčanu prisutnost, zaključujemo da tip političkog sustava sam po sebi ne djeluje na porast ili pad toga broja. „Glavni čimbenici porasta broja žena u parlamentima u oba tipa sustava su interventne naravi, a susrećemo ih pod različitim nazivima i u različitoj režiji.“¹¹² Zemlje u tranziciji čine posebnu skupinu zemalja kod kojih „izostaje bilo kakav pokušaj intervencije u korist sudjelovanja žena u političkom odlučivanju, jer utjecaj socijalističke države nestaje, a

¹¹⁰ Ibid.

¹¹¹ Ibid.

¹¹² Ibid. str. 8.

prije spomenuti čimbenici nisu u dovoljnoj mjeri razvili svijest o potrebi samoorganiziranja žena ili interventnog djelovanja s istim ciljem.“ Tako upravo u tim zemljama nalazimo izrazito nisku stopu djelovanja žena u političkom odlučivanju kroz parlamentarne mehanizme. Čini se da je potrebno dulje vremensko razdoblje da bi se položaj žene u parlamentarnom životu „normalizirao“, odnosno u kojemu bi spomenuti spontani ili interventni čimbenici počeli djelovati.¹¹³

Kada govorimo o ravnopravnom sudjelovanju podzastupljenog spola na području zapošljavanja i rada što su, prema praksi, pretežito žene, treba svakako istaknuti izjednačavanje dobne granice za starosnu mirovinu. Naime dobna granica za odlazak u starosnu mirovinu u žena izjednačena je s onom za muškarce, a radi se o 65. godini života do kada i žene, pored muškaraca mogu raditi. U spomenutom izjednačavanju dobne granice za umirovljenje do izražaja dolazi načelo rodne jednakosti. Međutim treba reći kako spomenutu dobnu granicu u Hrvatskoj „ne određuje niti jedan zakon nego vladina Strategija Razvitka RH.“ Ono što se ovdje smatra relevantnim jest izdvojeno mišljenje ustavne sutkinje Agate Račan koja je glasovala „suprotno većini ustavnih sudaca koji su u iznimno važnim pitanjima odlučili o 2018. kao datumskoj granici kada će se u Hrvatskoj izjednačiti spolovi u pogledu ostvarivanja prava na starosnu mirovinu.“ U konkretnom predmetu Agata Račan se bez uspjeha zauzimala i za stajalište da je „donošenju odluke Ustavnog suda trebala prethoditi stručna rasprava o zahtjevima Ustava o spolnoj ravnopravnosti i rodnoj jednakosti u području mirovinskog sustava RH, a s njome se slaže i bivši predsjednik Ustavnog suda Jadranko Crnić.“¹¹⁴ Na pitanje zašto bi žene trebale ranije odlaziti u mirovinu odnosno zašto bi za žene trebala biti drugačija dob za umirovljenje od muškaraca, možemo dati odgovor koji se sastoji u tome da su žene kao majke i domaćice posvećene kućanstvu, domaćinstvu i odgoju djece te se pored svog primarnog posla

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ Ustavna sutkinja Agata Račan protiv Odluke Ustavnog suda, <https://www.poslovnih.hr/hrvatska/mirovina-ustavna-sutkinja-agata-racan-protiv-odluke-ustavnog-suda-40442> (pristupljeno 3.svibnja 2024.)

troše i na području kućanskog života. One za razliku od muškaraca vode kućanstvo te je stoga razumljivo zašto je prisutna različita dob za odlazak u mirovinu u odnosu na muškarce.

Dob za umirovljenje žena i muškaraca trebala bi do 2030. biti posve izjednačena odnosno radit će se do 65 godina. Međutim žene u prijelaznom razdoblju od 2020. do 2029. g. ostvaruju pravo na starosnu mirovinu prema povoljnijim uvjetima, odnosno s nižom starosnom dobi.¹¹⁵ Podaci Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje ukazuju na to da promjena dobi za umirovljenje žena dolazi sa svakim 1. siječnjem, od 2020. pa sve do 2030. kada bi ona trebala biti izjednačena kao što je ranije spomenuto. Uvjeti za starosnu mirovinu za žene su bili sljedeći: žene su tako u 2020. i 2021. mogle otići u mirovinu kada su navršile 62 godine, od 2022. do 2025. kada navrše 63 godine te od 2026. do 2029. kada navrše 64 godine.¹¹⁶ Ustavni sud RH je odlukom i rješenjem od 18. travnja 2007. proveo načelo rodne jednakosti izjednačavanjem životne dobi za umirovljenje žena i muškaraca te „upozorio na potrebu zakonskog uređenja mogućnosti priznavanja prava na obiteljsku mirovinu izvanbračnim drugovima.“¹¹⁷ Ono što se da naslutiti jest činjenica da je norma koja određuje različitu dob za umirovljenje žena potencijalno diskriminatorna. U prilog tome Ustavni sud je ispitao postoje li „prihvatljivi (ustavnoprihvatljivi) razlozi koji bi mogli opravdati diskriminaciju“, odnosno postoji li „objektivno i razumno opravdanje različitog uređenja životne dobi između spolova kao uvjeta za pristup pravu na mirovinu, odnosno jesu li direktno diskriminatorne norme nužne radi postizanja nekog legitimnog cilja hrvatske socijalne politike.“¹¹⁸

Ako uđemo u širi kontekst i sagledamo kako je to pitanje uređeno u nacionalnim zakonodavstvima država članica Europske unije, vidjet ćemo da su „u siječnju 2006. samo

¹¹⁵ Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, <https://www.mirovinsko.hr/hr/starosna-mirovina/166> (pristupljeno 4.svibnja 2024.)

¹¹⁶ Ibid.

¹¹⁷ Vezmar Barlek, I., Provođenje načela rodne jednakosti u mirovinskom osiguranju, Hrvatska i komparativna javna uprava: časopis za teoriju i praksu javne uprave, Vol.8 No.1, 2008., str. 3.

¹¹⁸ Ibid. str. 7.

pojedine europske zemlje imale propisane jednaku dob muškaraca i žena za stjecanje prava na starosnu odnosno prijevremenu starosnu mirovinu¹¹⁹ Nastavno na neustavnost odredbi o različitoj dobi za umirovljenje, Ustavni sud je ukinuo odredbu čl. 78. st. 2. Zakona o mirovinskom osiguranju (smanjivanje polaznog faktora za određivanje prijevremene starosne mirovine do dobi različite za žene odnosno muškarce).¹²⁰ Iz svega navedenog da se zaključiti da takva diskriminacija na temelju spola odnosno da nepoštivanje načela rodne jednakosti nije opravdano.

Nadalje, ako se vratimo na ranije spomenuti problem neuravnotežene političke participacije žena i muškaraca, zaključit ćemo da je taj problem višedimenzionalan, odnosno treba reći da postoje 3 skupine najčešćih čimbenika koji dovode do tog problema, a to su politički čimbenici, socioekonomski te sociokulturni čimbenici.¹²¹ Također, u okviru problema neuravnotežene političke participacije žena spomenut ćemo i posljedice pada ženske parlamentarne predstavljenosti. Naime, između ostalih mogu se navesti: „opadanje legitimiteta predstavničkog tijela (s obzirom na to da se velik dio populacije isključuje iz predstavnštva), gubitak uzora mladim ženama i djevojčicama (s obzirom na to da odsutnost žena iz institucionalne politike šalje snažnu poruku kako je to neprijateljsko okruženje za žene), smanjenje vjerojatnosti kreiranja politika naklonjenih ženama (s obzirom na to da u pravilu žene ove politike stavljaju na institucionalni dnevni red), pogoršanje kvalitete upravljanja (s obzirom na to da žene čine vrijedne, visokoobrazovane društvene resurse isključene iz političkog odlučivanja)“ itd.¹²² Prethodno navedene činjenice nam jasno ukazuju da na problemu neuravnotežene političke participacije žena treba raditi.

¹¹⁹ Ibid. str. 7.-8.

¹²⁰ Ibid. str. 8.

¹²¹ Šinko, M., Parlamentarna predstavljenost žena u Hrvatskoj: nakon nevidljivosti i staklenog stropa-regresija, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Političke analize: tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku, Vol.7 No.27, 2016., str. 3.

¹²² Šinko, M., op.cit., str. 6.

4. ZAKLJUČAK

Kao rezime ovog rada i svega iznesenog u njemu, zaključujem da je pravno uređenje pozitivne diskriminacije u Republici Hrvatskoj adekvatno, ali isto tako i da na tom području još ima prostora za poboljšanja. Također bih istaknula nužnost odnosno potrebnost mjera pozitivne diskriminacije iz više razloga. Naime, opravdanost mjera pozitivne diskriminacije leži u tome što one imaju pozitivan učinak na uklanjanje potencijalne nejednakosti u društvu te pružaju pravnu zaštitu onima koji su u društvu opterećeni slabijim prilikama socijalnog napredovanja. Iz svega navedenog vidno je da su mjere pozitivne diskriminacije napravile pozitivan pomak u hrvatskom antidiskriminacijskom pravnom sustavu.

5. LITERATURA

- Agencija Europske unije za temeljna prava, Priručnik o europskom antidiskriminacijskom pravu, 2018.
- Horvat Vuković A., Pravno uređenje pozitivne diskriminacije kroz poseban osvrt na primjer Indije, Hrvatska udruga za ustavno pravo, Zagreb, 2015.
- Opća deklaracija o pravima čovjeka, Opća skupština UN-a, Rezolucija 217 A (III), 10. prosinca 1948.
- Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina (NN 155/2002)

- Vukojičić Tomić, T., Zastupljenost nacionalnih manjina u hrvatskoj javnoj upravi: ocjena uspješnosti posebnih mjera zapošljavanja, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Migracijske i etničke teme, Vol.33 No.2., 2017.
- Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske broj: U-I-3597/2010 i dr. od 29. srpnja 2011., Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske broj: U-I-3786/2010 i U-I-3553/2011 od 29. srpnja 2011.
- Ceranić, V., Političko predstavljanje nacionalnih manjina u ustavnom poretku Republike Hrvatske: Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske br. U-I-3597/2010 i dr. 1, br. U-I-3786/2010 i dr. 2 i br. U-I-120/2011 i dr. 3
- Zakon o sustavu državne uprave (NN 66/2019)
- Zakon o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi (NN 19/2013)
- Zakon o državnim službenicima (NN 92/2005)
- Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi (NN 129/2005)
- Zakon o ravnopravnosti spolova (NN 82/2008)
- Zakon o suzbijanju diskriminacije (NN 85/2008)
- Ustav RH (NN 124/2000)
- Odluka Ustavnog suda broj: U-I-1397/2015 od 24. rujna 2015.
- Broz, T., Kučer, L., Analiza zastupljenosti žena u izborima za Hrvatski sabor 2020. godine, Cesi, Zagreb 2020., <http://www.cesi.hr/wp-content/uploads/2020/08/ANALIZA-ZASTUPLJENOSTI-%C5%BDENA-U-IZBORIMA-ZA-HRVATSKI-SABOR-2020.-GODINE.pdf> (pristupljeno 2. svibnja 2024.)

- Leinert Novosel, S., Žene u politici: Je li intervencija potrebna?, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Politička misao: časopis za politologiju, Vol.31 No.4, 1994.
- Ustavna sutkinja Agata Račan protiv Odluke Ustavnog suda, <https://www.poslovni.hr/hrvatska/mirovina-ustavna-sutkinja-agata-racan-protiv-odluke-ustavnog-suda-40442> (pristupljeno 3. svibnja 2024.)
- Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, <https://www.mirovinsko.hr/hr/starosna-mirovina/166> (pristupljeno 4. svibnja 2024.)
- Vezmar Barlek, I., Provođenje načela rodne jednakosti u mirovinskom osiguranju, Hrvatska i komparativna javna uprava: časopis za teoriju i praksu javne uprave, Vol.8 No.1, 2008.
- Ratković, K., Politika osiguravanja zastupljenosti pripadnika nacionalnih manjina u hrvatskoj državnoj upravi, Hrvatska javna uprava, god.7. (2007.), <https://hrcak.srce.hr/file/299346> (pristupljeno 6. svibnja 2024.)
- Arlović, M., Pozitivna diskriminacija u regulaciji i zaštiti prava i sloboda pripadnika nacionalnih manjina-uloga Ustavnog suda Republike Hrvatske, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 56, 4/2019
- Šinko, M., Parlamentarna predstavljenost žena u Hrvatskoj: nakon nevidljivosti i staklenog stropa – regresija, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Političke analize: tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku, Vol.7 No.27, 2016.
- Boban, D., Predstavljanje nacionalnih manjina u Saboru-kronologija jednog slučaja, Fakultet političkih znanosti u Zagrebu, Političke analize: tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku, Vol.2 No.8, 2011.